

Zenon Andrzejewski, *Dr fil. Henryk Ignacy Oesterreicher - niespełniony naukowiec*, „Rocznik Gimnazjalny” 2001, nr 5, s. 219-222 [tam bibliografia]

Henryk Ignacy Oesterreicher

Był absolwentem c.k. Gimnazjum w Przemyślu przy ul. Słowackiego. Należał do generacji wybitnych polskich językoznawców pochodzenia żydowskiego. Swoje rewelacyjne artykuły, w których uzewnętrzniały się jego talent i erudycja, drukował przeważnie w czasopiśmie polskim. Wysoko ceniony w krakowskim środowisku naukowym, był członkiem Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, współpracownikiem Komisji Językowej Polskiej Akademii Umiejętności, oraz jej sekretarzem, członkiem Komitetu Redakcyjnego „Języka Polskiego”, członkiem i skarbnikiem Głównego Zarządu Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, a także członkiem Komitetu Ortograficznego PAU.

Urodził się w Przemyślu 18.02.1892 r. jako syn Efraima i Chai Nechumy z d. Laub, córki Mojżesza i Racheli Ginsberg.

Ojciec przeszedł wszystkie szczeble kariery urzędniczej, począwszy od pomocnika kancelaryjnego, a skończywszy na stanowisku sekretarza c.k. starostwa w Przemyślu. Rodzina mieszkała kolejno: przy ul. Franciszkańskiej 107, Kazimierza 203 i Mniszej 5. Henryk miał dwie siostry: Ewelinę, urodz. 27.12.1895 r. i Reginę, urodz. 26.01.1901 r.

Z braku źródeł nie wiadomo, gdzie pobierał pierwsze nauki. Od roku 1902 uczęszczał do c.k. Gimnazjum I w Przemyślu przy ul. Dobromilskiej (późniejsza J. Słowackiego), w którym 10.06.1910 r.

zdał z odznaczeniem egzamin dojrzałości. W roku akad. 1910/1911 rozpoczął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Lwowskiego. Po dwóch latach zmienił kierunek swoich zainteresowań, przenosząc się na Wydział Filologiczny. W latach 1912–1914 studiował sławistykę i germanistykę. Słuchał wykładów Adama Antoniego Kryńskiego, Henryka Ułaszyna i Kazimierza Nitscha. 15 grudnia 1914 r. został zatrudniony, jako nauczyciel języka niemieckiego w c.k. Gimnazjum z wykł. jęz. polskim w Przemyślu na Zasaniu, w którym uczył do 19.03.1915 r.

Od kontynuowania studiów oderwała go służba wojskowa. 23.06.1915 r. otrzymał powołanie do armii austriackiej i przydział do 10 Pułku Piechoty. Ukończył szkołę jednorocznych ochotników w Tóváros, następnie szkołę dla oficerów rezerwy w Barin (Węgry) i objął funkcję komendanta plutonu w Sanoku. 26.01.1916 r. został skierowany, jako komendant kompanii w polu na front rosyjski. 12.04.1916 r. awansował na chorążego. 10.12.1916 r. otrzymał ciężką ranę postrzałową i do 20.06.1917 r. przebywał na leczeniu. 1.02.1917 r. został awansowany na stopień podporucznika rezerwy. Po rekonwalescencji pełnił służbę kancelaryjną w kadrze w Nowym Sączu. 20.10.1917 r. dostał przydział do kwaterymistrzostwa 6. armii austriackiej we Włoszech, w której służył do 8.11.1918 r. (służba etapowa). Jego dzielna postawa na polu walki została uhonorowana przez dowództwo austriackie Srebrnym Medalem za Waleczność II kl., Krzyżem Karola i Medalem za Ranę.

Na wiosnę 1918 r. podjął przerwane studia w Uniwersytecie Lwowskim, zgłaszając się na seminarium języka polskiego do swego późniejszego mistrza, prof. Kazimierza Nitscha. Gdy prof. Nitsch wrócił ze Lwowa do rodzinnego Krakowa, Oesterreicher podążył za nim 19 kwietnia 1920 r. został studentem Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Miał tu znakomitych nauczycieli w osobach: Jana Łosia, Jana Rozwadowskiego i wspomnianego już Kazimierza Nitscha.

28.07.1920 r. został powołany do służby w Wojsku Polskim i przydzielony do I/20 baonu rezerwowego piechoty, włączonego następnie do 18 Dywizji Piechoty. Skierowany na północno-wschodni front bolszewicki, walczył w 5 Armii gen. Sikorskiego. 14.08.1920 r. został ranny odłamkiem szrapnela w bitwie pod Płońskiem. Uznany przez komisję lekarską za niezdolnego do dalszej służby frontowej, otrzymał skierowanie do Centralnej Szkoły Instrukcyjnej dla Dowództwa Okręgu Generalnego „Kra-ków”, na kurs instruktorski dla oficerów. Po skończonym kursie dostał przydział do 3/V baonu wartowniczego i bezterminowy urlop jako nauczyciel gimnazjalny.

Od 16.11.1920 r. do 31.08.1921 r. pracował jako zastępca nauczyciela w Państwowym Gimnazjum VI w Krakowie-Podgórzu, a od 1.09.1921 r. do 31.08.1926 r. jako nauczyciel w Państwowym Gimnazjum VII. Pracę nauczyciela gimnazjalnego łączył ze studiami i działalnością naukową na uczelni. Studia filozoficzne ukończył 29.07.1921 r. uzyskując absolutorium. Od 1.10.1921 r. pełnił funkcję zastępcy asystenta, a następnie młodszego i starszego asystenta w katedrze języka polskiego i

języków słowiańskich UJ. 22.02.1924 r. doktoryzował się na podstawie rozprawy pt. *Imiesłów bierny w języku polskim*, napisanej pod kierunkiem prof. Kazimierza Nitscha. „Temat, w żadnym z języków słowiańskich nie opracowany, jako całość, na pozór suchy, rozpatrzony tu z pierwszej ręki i w rzadkiej pełni” (opinia promotora). Za tę pionierską pracę Oesterreicher zdobył w roku 1928 drugą nagrodę na konkursie naukowym ogłoszonym przez Związek Stowarzyszeń Asystentów Wyższych Uczelni Rzeczypospolitej Polskiej w Warszawie. 1.01.1929 r. został starszym asystentem w katedrze gramatyki porównawczej, a od 1.01.1935 r. adiunktem w Studium Słowiańskim UJ.

„Czy to jako prowadzący ćwiczenia, czy jako kierownik biblioteki, życzliwością, taktem i umiejętnością jasnego podania wiedzy tak sobie studentów zjednywał, że nie powstało nigdy żadne tarcie, że przez lata ani razu nie słyszałem o nim z tej strony innego sądu, jak tylko pochwalny. Jako najpierw korektor, potem członek redakcji „Języka Polskiego” był czynnikiem niezawodnej rozważliwej i dokładności, choć zawsze pracował bardzo powoli. Jak indziej, tak i tu widać był nie tylko gruntowną wiedzę i sumiennosc, ale i wielkie przywiązanie do rzeczy”

(z opinii prof. K. Nitscha, zachowana pisownia oryginału)

W roku 1920 dr. H. Oesterreicher zaczął współpracować z redakcją „Słownika staropolskiego”. Z czasem został jej sekretarzem, a po śmierci prof. Łosia (1928) faktycznym kierownikiem i jedynym stałym pracownikiem, ponieważ nowy redaktor, prof. Nitsch, sprawował nad „Słownikiem” tylko ogólną opiekę.

Jedyną obszerniejszą pracą H. Oesterreichera była jego dysertacja doktorska, jeszcze dziś zachowująca swą aktualność. Pozostałe prace to niewielkie objętościowo, ale bardzo cenne artykuły, które w większości były drukowane w „Języku Polskim” (*Dopełniacz liczby mnogiej rzeczowników nijakich typu „narzędzie”, „kazanie”, Z teki słownikarza, O przyimkach w roli samodzielnych powiedzeń, Z zasobów gwarowych w dawnych słownikach, Nieco o dziele polskim w 11-języcznym słowniku Kalepina z 1590 r.*).

Profesorowie spodziewali się, że dr Oesterreicher będzie się habilitował. Rozprawa miała dotyczyć największego staropolskiego zabytku, tzw. przemyskiego *Rozmyślenia o żywocie Pana Jezusa*. Oesterreicher sporządził do niego cały słownik i chciał je też opracować źródłowo, by odtworzyć z jego ustępów średniowieczny, nie zachowany przekład Nowego Testamentu. Niestety, do habilitacji nie doszło z powodu pogarszającego się stanu jego zdrowia.

Gdy 1 września 1939 r. Niemcy zaatakowały Polskę, Oesterreicher opuścił Kraków i powędrował na wschód, docierając aż do Poczajowa. Jako porucznik rezerwy, na którego awansował jeszcze 8.02.1924 r., zamierzał zgłosić się do polskiego wojska, by raz jeszcze wyruszyć na front. Plany te jednak zniweczyło wkroczenie Armii Sowieckiej na wschodnie tereny Rzeczypospolitej. W połowie listopada wrócił więc przez Lwów do Krakowa, gdzie rychło znalazł się w tragicznej sytuacji. Na szczęście schronienia udzielił mu uniwersytecki kolega, doc. Roman Stopa, który ukrył go w swoim mieszkaniu, ratując przed zamknięciem w getcie. Po jakimś czasie p. Zofia Lehr-Spławińska (żona prof.

Lehra-Spławińskiego) wywiozła go po kryjomu do swojego majątku w okolicach Sandomierza.

H. Oesterreicher wyniósł z okopów I wojny światowej chorobę nerek i skłonność do bardzo wysokiego ciśnienia krwi. Gwałtowny rozwój choroby zmusił opiekunów do umieszczenia go w szpitalu oo. Bonifratrów w Krakowie, gdzie zmarł na uremię 15.06.1942 r. w wieku 50 lat, nie wykorzystawszy w pełni swego ogromnego potencjału intelektualnego. Wraz z Jego śmiercią nauka polska poniosła niepowetowaną stratę. Został pochowany na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie (kwatery LXXIV, rząd 19, grób 4).

Dr Henryk Oesterreicher ożenił się w roku 1938 z Wandą Rajewską, przyjąwszy uprzednio chrzest. Rodzicami chrzestnymi byli Ignacy Chrzanowski i Maria Nitschówna, siostra Kazimierza. Żona pracowała jako nauczycielka w Państwowym Gimnazjum w Żywcu. Zmarł bezpotomnie.